

УДК 811.111'371

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЕМОТИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Марчишина А. А.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

У статті представлено результати дослідження взаємозв'язку між емотивним забарвленням художнього тексту під впливом актуалізації гендерної ідентичності його персонажів. Прояви соціокультурної реалізації біологічної статі слугують специфічним ракурсом розгляду емоційної напруги оповіді.

Ключові слова: емоція, емотивність, гендер, маскуліність, фемінність.

В статье представлены результаты исследования взаимосвязи между эмотивной окраской художественного текста под влиянием актуализации гендерной идентичности его персонажей. Проявления социокультурной реализации биологического пола служат специфическим ракурсом рассмотрения эмоционального напряжения повествования.

Ключевые слова: эмоция, эмотивность, гендер, маскулинность, феминность.

The paper presents the investigation how the emotive colouring of the literary text depends on its characters' gender identity actualization. Social and cultural expression of biological sex is viewed as a specific perspective to analyse the narrative's emotional tension.

Key words: emotion, emotivity, gender, masculinity, femininity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Людина – істота, яка за своєю природою є емоційною. Поєднання духовності й матеріальності, що є складниками антропоморфності, відрізняють людське буття від інших проявів життя, та з іншого боку, зумовлюють нерозривну єдність сенсорики й мислення у людському існуванні. Людина та її емоції, з одного боку, є частиною самої дійсності, тобто відображуваними об'єктами реальної картини світу, а з іншого боку – беруть участь у формуванні мовної картини світу: людина є активним суб'єктом процесу відображення, а мова – його засобом, емоції – одна із форм відображення об'єктивної дійсності. Вчення про взаємодію етосу, логосу й пафосу, де останній апелює до емоцій [6, с. 66], засвідчує невіддільність почуттів від будь-якого мовлення. Розуміння ж резонансу людських емоційно-експресивних чинників [2] дозволяє зараховувати гендерні особливості до маркерів емотивності художнього тексту.

Метою статті бачиться встановлення співвідношення між гендерною ідентичністю персонажів та відображення їх емоційних проявів у сучасному англomовному романі.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: встановити вплив лінгвальних та позалінгвальних факторів, що впливають на емотивне забарвлення змісту тексту; виявити сутнісні ознаки прояву гендерної ідентичності особи в мовленні; прослідкувати залежність емоційної реакції від статі персонажа та її опрeдметнення в тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емоції завжди забарвлюють відображений у свідомості зміст. Те, що мислиться, відчувається, сприймається, загалом, пізнається людиною, входить у структуру свідомості вже у відображеному емоційною призмою вигляді. Можна припустити: якщо ментальне відображення – це своєрідне дзеркало сприйняття людиною навколишнього світу, то емоції – це товщина його скла, що переломлює факти через особистісне ставлення.

Емоції невіддільні від особистості як складник її внутрішньої неповторної сутності. Художній текст наділений широкими можливостями для реалізації емотивної функції мови. Об'єктивний зміст та осмислений характер реакцій суб'єкта на внутрішні й зовнішні подразники опредмечуються в тексті, структуруючи оповідь та насичуючи її емоціогенними елементами.

Відображені в тексті вияви емоцій та емоційних станів персонажів є наслідком різних лінгвальних та позалінгвальних чинників, що склали багатозарову структуру емотивного змісту тексту.

Художній текст за своєю природою концентрує в собі безліч відношень, що спостерігаються як всередині його, так і такі, що виходять за його межі – у сферу культури, соціуму, етносу, що робить його невичерпним джерелом наукових пошуків. Одним із таких векторів, який спрямовує дослідницький інтерес, вважаємо гендерну ідентичність персонажів художнього твору. При цьому об'єктом дослідження виступає як мовленнєва поведінка чоловіків і жінок, так і представлена оповідачем форма їх соціокультурного існування, виражена елементами дискурсу. Такий підхід вважаємо логічним і цілком поділяємо думку А. П. Мартинюк: "... з одного боку, мовленнєва поведінка індивіда являє собою продукт процесу соціалізації, у тому числі й гендерної; з іншого боку, оскільки соціалізація – невпинний процес, гендерна мовленнєва взаємодія сама по собі є процесом конструювання гендерної ідентичності індивіда" [4, с. 305].

Природна властивість бути емоційним притаманна кожній людині, незалежно від статі. Однак діапазон емоцій, їх осмислення, способи вияву корелюють із статевою приналежністю та її соціокультурним втіленням. Так, трансформація емоційного стану в діяльність з метою зміни, впливу чи "приглушення" емоційної напруги відрізняється в чоловіків і жінок, на думку одного з персонажів роману "The Men's Room" – на користь останніх:

'Women are so lucky. Did you know that? They're lucky because they always have things to do. Look at you just now. You busied yourself with food, with preparing and cooking a meal. I've just been sitting and watching you/ I have nothing to do. My life is empty. Yours has structure: you produce things. You look after people. Women have the meaning of their lives given to them. Whereas men have to find it out for themselves.' He beyond her with a frightening emptiness on his face. [8, с. 71].

Чоловічі емоції спричиняються переважно зовнішніми чинниками, що свідчить про невіддільність гендеру від інших соціальних параметрів особистості (чи їх проявів у певних обставинах):

Mark walked away from Oxford Street down Wimpole Street. It was comforting to feel the traffic accompanying, rather than contradicting, his ambulations, for Wimpole Street was one-way in the direction in which he was walking [8, с. 97].

Аналогічним чином (залежністю від зовнішніх подразників) можна пояснити відсутність емоційних проявів чи якихось чуттєвих реакцій у тих випадках, коли емоціогенність не обходить жінок:

He had never been to her house before, and it would also be the first meal she had cooked for him, a fact which apparently meant something to her, although it meant nothing to him. He didn't really care what he ate, or who cooked it, so long as it stopped him feeling hungry [8, с. 106].

Біологічне підґрунтя чоловічих емоцій превалює в почуттєвому спектрі навіть тоді, коли стосунки пов'язані взаємністю:

His wish to invade and provoke her body was a measure of his feeling for her. For he no more desired to hurt her than to clip a butterfly's wings, or tame the light in the eyes of a cat [8, с. 86].

Точкою відліку в розвитку будь-якого емоційного стану є поява власне емоції як відповіді на безпосередню та опосередковану оцінки емоціогенної ситуації, у результаті якої з'являються відчуття, почуття та афекти, причому останні загострюють сталі риси особистості та зумовлюють імовірний перехід певного емоційного стану в інший емоційний

чи психічний стан. Такий розвиток у роздвоєність емоційного стану можна спостерігати на прикладі:

Two conflicting sets of feelings struggle for ascendancy in the limited empire that is his soul. One set tells him what an idiot he was to allow that Biot summer to condition everything he's done since. The other set of feelings informs him of the huge hole that continues to occupy his life: he has no family of his own [7, с. 146].

В умовах тексту стає можливим використання одночасно кількох способів об'єктивації емоції: називання (номінація), опис, вираження.

Актуалізація емотивності в аналізованому тексті через сукупність текстових елементів (систему емотем) опредмечують фрагменти знань про світ і створює емотивний код тексту [1, с. 328] із гендерним забарвленням, що окреслює тип знань і необхідність інтерпретувати певну змістово-концептуальну інформацію.

Емоції не тільки відчуються, вони маніфестуються зовнішніми проявами, поєднуючи у такий спосіб стан свідомості та матеріальний (тілесний) відгук на нього, який почасти є симптоматичним і неконтрольованим:

She disappears with a flourish [7, с. 131]; *Steven's face is tight with curtailed emotion, like the portcullis gates at Tower Hill when a queen is about to be beheaded* [7, с. 112].

Неконтрольовані рухи тіла і його частин та відповідна міміка не лише виявляють, а й функціонально зміщують емоційний стан, що уможлиблює його метонімічну концептуалізацію – неконтрольовані рухи замість емоції, що спостерігаємо, наприклад, у такому фрагменті:

Her fingers go tensely to the dip of her pearl necklace; he watches her playing with it [7, с. 92] – стан напруги вербалізується дериватом від назви емоційного стану (tension – tensely) та діями протагоністки, що слугують акціональними маркерами емотивності.

Провокування соматичних реакцій на емоційний поштовх відрізняється у чоловіків та жінок, а оскільки "... в основу вираження емоцій людини покладені рефлекторні й інстинктивні механізми" [4, с. 31], то їх спонтанні зовнішні втілення можна вважати найбільш правдоподібними. В уривку, поданому нижче, для закоханої жінки суттєвим є зовнішній вигляд колишнього коханця, його постава, яку вона пам'ятає до дрібниць, запах його тіла, а також якою на дотик є тканина його костюма:

As her foot touches the pavement, she sees Mark coming out of the crowd. He wears a look of anguish and a creased suit. His hands, stuck in his pockets, push his shoulders up in a familiar attitude of suppressed resignation. Soon he will stand in front of her, so she will become aware of the smell of him, now and long ago. Without touching it, she can feel the material of his jacket, can predict the temperature and condition of the skin beneath [8, с. 308].

Чоловік, навпаки, сприймає жінку цілісно, зіставляючи постать, яку бачить перед собою, з образом, закарбованим у його пам'яті. Емоційним відгуком на душевний щем є бажання повернути собі те, що колись йому належало. Незалежно від того, на який об'єкт спрямовані емоції у певний конкретний момент, вони "... включені в структуру свідомості" [5, с. 32], а тому онтологічно прогнозовані. Почуття власності, пробуджене емоційним спалахом, вважаємо природною (біологічною) та водночас гендерною особливістю чоловічої статі:

He looks at her. She is the same Charity. He can see himself placing a hand on her shoulders in a gesture intended to claim her [8, с. 308].

Висновки та перспектива подальших досліджень. Протиставлення чоловічого й жіночого емоційних станів в однакових позалінгвальних обставинах створює емоційну напругу текстового уривку, окреслюючи простір для реалізації категорії емотивності. Неможливість відокремлення гендеру від інших соціальних параметрів зумовлює вплив як на матеріальні форми гендерних відносин у суспільстві, так і на символічні репрезентації маскулінності й фемінності, що знаходить вияв, зокрема, й у такій суспільно зумовленій комунікативній події, як текст. Емотивність художнього твору будується й укладається як наслідок емоційного

напруження [3, с. 241] в усьому смисловому континуумі тексту з урахуванням специфіки його адресного характеру. Таким чином гендерна ідентичність персонажів аналізованого роману конструє специфічний ракурс вписаної в художній текст програми його інтерпретації [там само], а гендерно марковане мовлення (дійових осіб та оповідача) сприяє осмисленню авторського задуму. Перспективним вважаємо вивчення форм вияву емоційного стану (власне емоції, почуття та афекти), у яких віддзеркалюються внутрішні та зовнішні фізіологічні реакції організму, стан психіки особистості та її емоційних переживань.

Література

1. Болотнова И. С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус / И. С. Болотнова. – Фланта : Наука, 2009. – 394 с.
2. Воробйова О. П. Ідея резонансу в лінгвістичних дослідженнях / О. П. Воробйова // Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. П. Кочергана : зб. наук. ст. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 72–86.
3. Воробьева О. П. Эмотивность художественного текста и читательская рефлексия / О. П. Воробьева // Язык и эмоции. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 240–246.
4. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія / [під заг. ред. І. С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
5. Шаховский В. И. Эмотивная семантика слова как коммуникативная сущность / В. И. Шаховский // Коммуникативные аспекты значения. – Волгоград: Волгоградская правда, 1990. – С. 29–40.
6. Leith S. You Talkin' To Me? Rhetoric from Aristotle to Obama / S. Leith. – L. : Profile Books, 2012. – 296 p.
7. Oakley A. Matilda's Mistake / Ann Oakley. – L. : Flamingo, 1991. – 167 p.
8. Oakley A. The Men's Room / Ann Oakley. – L. : Flamingo, 1991. – 312 p.